

ІНСТРУМЕНТИ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ САМООРГАНІЗАЦІЇ В ГРОМАДАХ

Головко Лілія Василівна

кандидат економічних наук,

старший науковий співробітник,

Інститут демографії та проблем якості життя

Національної академії наук України

Головко Таміла Вадимівна

магістр,

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Глобальні виклики кризового стану в Україні, через повномасштабне вторгнення російських військ, зумовлюють пошук дієвих інструментів стресостійкості територіальних громад. Особливо це є значущим у процесі відновлення та відбудови громад з врахуванням принципу людиноцентризму.

На законодавчому рівні Постанова Кабміну України «Про затвердження Порядку розроблення, проведення громадського обговорення, погодження програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) та внесення змін до них» від 14 жовтня 2022 р. № 1159 є безкопромислою у напрямі максимального залучення громадськості.

Потужним інструментом комплексного відновлення громад є Програма «Децентралізація приносить кращі результати і ефективність» (DOBRE), що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID). У Київській області реалізується Програма комплексного відтворення території на 2023–2027 рр. Основною метою є розробка основних пріоритетних напрямів: просторових, містобудівних та соціально-економічних, що сприятимуть створенню умов для безпечного життя в області.

З моменту повномасштабного вторгнення, з 24 лютого до 3 квітня 2022 р., 15 територіальних громад Вишгородського, Бучанського та Броварського районів були під окупацією. Руїнування різної складності зазнали 270 населених пунктів 46 територіальних громад, що становить 65% території області. Найбільш масштабних руїнувань зазнали: Бучанська, Ірпінська, Гостомельська, Бородянська, Макарівська, Дмитрівська, Великодиммерська, Пісківська територіальні громади. Масові вбивства мешканців громад, пошкодження та руїнування об'єктів житлового фонду, інфраструктури, критичні пошкодження природного середовища є надзвичайно великими втратами для кожної з

громад. На разі, наявність загрози ракетних ударів потребує постійного корегування планів. Однак, роботи по відновленню процесів життєдіяльності, відбудови інфраструктури тривають, з розробкою завдань перспективного розвитку.

Перші проекти у рамках Програми розроблені у 18 громадах, продовжується робота ще з 14 громадами. Вагоме значення у реалізації Програми має залучення мешканців кожної громади. При цьому надзвичайно велика увага приділяється пріоритетності відбудови об'єктів інфраструктури, з врахуванням думки громад, через використання інструментів опитування мешканців, представників бізнесу. Значущим є проведення інвентаризації по всіх сферах: соціальній, економічній, сфері послуг та ін., а також визначення фінансової спроможності громад. При зборі статистичної інформації відіграє роль співпраця з обласними військовими адміністраціями, центральними органами влади [1].

У рамках програми «U-LEAD з Європою» визначено алгоритм відновлення мобільності громад з населенням до 50 000 осіб на деокупованих та тилових територіях. До першочергових принципів, які рекомендовано включати у проекти відновлення мобільності, експерти віднесли: планування інклюзивної системи; формування енергетичної незалежності; безпеки руху; створення мультимодальних систем [2].

Упродовж 2022–2023 рр. екстрену допомогу від U-LEAD отримали 333 найбільш постраждалі територіальні громади. Зокрема, надані пакети екстреної допомоги: пакет «прихисток» (500 одиниць) для покращення умов розміщення для ВПО, пакет «ремонт» (201 одиниць) для відновлення об'єктів критичної інфраструктури, пакет «освітлення» (250 одиниць) – для покращення вуличного освітлення [3].

Масштабне переміщення населення зумовило необхідність розробки та реалізації алгоритму інтеграції та адаптації ВПО в нових громадах. Згідно Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового положення про Раду з питань внутрішньо переміщених осіб» від 4 серпня 2023 р. № 812, упродовж вересня-листопада 2023 р. створено 529 Рад з питань ВПО. До складу Ради ВПО має входити 18 осіб, 9 з яких – ВПО, 6 осіб представники органу, при якому утворено Раду, 3 представники громадських об'єднань.

Станом на 23 січня 2024 р. за даними Міністерства соціальної політики України у Київській області зареєстровано 329 тис. зареєстрованих ВПО переважно з Донецької, Луганської, Харківської та Херсонської областей. На разі, діє 5 Рад ВПО, з них 3 у м. Київ, зокрема у Дарницькому та Оболонському районі та 2 у Київській області, при Обухівській районній державній (військовій) адміністрації та при Білоцерківській міській раді. Новостворені структури діють як консультативно-дорадчий орган. Основними напрямками діяльності

якого є забезпечення базових потреб ВПО, інтеграція їх у громаду через участь у самоврядуванні. Проактивна громадська позиція, співпраця Рад ВПО з органами влади на локальному рівні, дозволяє більш ширше визначати потреби, аналізувати наявні ресурси громад, для розширення спектру соціальних послуг, відбудови інфраструктури, покращення спільних умов проживання в громаді.

Значну роль у відбудові території громад і країни в цілому, відіграють органи самоорганізації населення (ОСН), які є своєрідним індикатором соціально-економічних зрушень в громаді. Одним із передумов виникнення ОСН є відсутність представників місцевої влади (старости, депутатів) у окремих поселеннях громади; зміна стереотипів щодо самостійності, згуртованості, зростання громадянської активності у вирішенні питань, пов'язаних із покращенням спільних умов проживання в громаді.

Основними функціями ОСН стають: лобювання інтересів мешканців вулиці, села, міста; внесення пропозицій до проєктів місцевих програм, пришвидшення процесів соціальної інтеграції ВПО, тощо. На разі, підвищилась активність населення, щодо створення різних форм самоорганізації, з будинкових та вуличних комітетів до сільських, міських та районних ОСН. За підтримки місцевих органів влади, у співпраці з структурами неформального сектору ОСН нарощують соціальний капітал, посилюють спроможність громади та сприяють ефективній синергії можливостей кожного мешканця.

Вагому роль у підвищенні рівня самоорганізації населення та стресостійкості громад відіграють волонтерські структури. Жодна європейська країна, упродовж останньої декади, немає таких значних змін у формуванні тенденцій до зростання волонтерської активності населення.

У 2021 р. Україна, одна із перших в Європі, увійшла у Топ-10 за рівнем благодійності, у рейтингу за *World Giving Index*. У порівнянні з 2010 р. Україна займала 150 місце (всього 5% населення було залучено до волонтерської роботи), у 2021 р. майже половина (49%) населення займались благодійністю, понад 70 – допомагали незнайомцям, 47 – донатили, 24% – волонтерили. У 2023 р. Україна стала першою європейською країною, яка зайняла 2 місце в рейтингу – 78% населення допомагали незнайомцям, 70% донатили і 37% волонтерили [4].

В умовах воєнного стану спостерігається зростання значної кількості благодійних та волонтерських структур в цілому по країні. Особливо активним є населення деокупованих територій громад. Зокрема, волонтерські угруповання з'явилися у Немішаївській територіальній громаді Київської області, об'єднуючи активних мешканців громади. Одна із них, волонтерська група «Немішаївські бджілки» розпочала свою діяльність у червні 2022 р. і функціонує до сьогодні. У соціальній

мережі *Facebook* до сторінки групи долучились понад 700 учасників. Серед мешканців громади, понад 60 осіб є постійними членами угруповання. Основною метою діяльності групи є допомога армії, зокрема окремим підрозділам ЗСУ, ВПО, які переїхали до населених пунктів громади. До видів допомоги, яку надають волонтери, відносяться: плетіння маскувальних сіток, пошиття маскувальних костюмів, виготовлення харчових наборів швидкого приготування, різноманітних смаколиків, випічки, бліндажних свічок, переносних мініпічок тощо [5, с. 43].

Отже, підсиленню зростання стресостійкості, процесу самоорганізації в громадах в контексті їх відновлення, сприяють: правові інструменти, ефективний інструмент співпраці держави, громад та міжнародних партнерів. Значущу роль у розвитку громади відіграють органи самоорганізації населення та структури неформального сектору, благодійні та волонтерські об'єднання, угруповання. Спільний супротив агресору об'єднує населення заради єдиної мети, сприяючи нарощуванню соціального капіталу територіальних громад, через формування стійких людських відносин, що сприяють підвищенню стресостійкості населення, впровадження міжнародних програм соціально-економічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Чим глибший і змістовніший діалог із громадою, тим якіснішою буде програма відновлення. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/hromady-istorii-borotby-i-rozvytku/chym-hlybshyy-i-zmistovnishyy-dialoh-z-hromadoiu-tym-iakisnishoiu-bude-programa-vidnovlennia-kerivnytsia-konsultantiv-vira-kozina>
2. Стала мобільність у громадах: рекомендації щодо відновлення. Програма «U-LEAD з Європою». URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16047>
3. Посилення спроможності територіальних громад: досягнення «U-LEAD з Європою». URL: [U-LEAD_4_pager_July2023_ua](https://www.ulead.gov.ua/pager/July2023_ua) PDF
4. World Giving Index 2023 URL: <https://www.cafonline.org/about-us/research/caf-world-giving-index>
5. Головка Л.В., Головка Т.В. Волонтерська діяльність як фактор резильєнтності та нарощування соціального капіталу в громадах (на прикладі однієї з громад Київської області). *Демографія та соціальна економіка*. 2023. № 4 (54). С. 38–54.